

ЛИЧНИТЕ НАПАДКИ КАТО ЕЛЕМЕНТ ОТ НЕУЧТИВОТО И АГРЕСИВНО ПОВЕДЕНИЕ В ПОЛИТИЧЕСКАТА РЕЧ

Елена КРЕЙЧОВА

Масариков университет, Чехия

E-mail: ekrejcov@phil.muni.cz

Надежда СТАЛЯНОВА

СУ „Св. Климент Охридски“, България

E-mail: nadezhda_stalyanova@slav.uni-sofia.bg

PERSONAL ATTACKS AS AN ELEMENT OF IMPOLITE AND AGGRESSIVE BEHAVIOR IN POLITICAL SPEECH

Elena Krejcová

Masaryk university, Brno, Czechia

E-mail: ekrejcov@phil.muni.cz

Nadezhda STALYANOVA

Sofia University “St. Kliment Ohridsky”

e-mail: nadezhda_stalyanova@slav.uni-sofia.bg

ABSTRACT: Impoliteness refers to a characteristic form of language use in communication that contradicts acceptable patterns or deviates from expected communication. Impoliteness is perceived mainly in the context of social rules of communication and valid conventions, and impoliteness arises from the violation of given constructed conventions. It is part of manipulative communication and is the opposite of cooperative communication. The problem of linguistic impoliteness can be addressed using several methods – quantitative analysis, conversational analysis and pragmalinguistic analysis. In the present study, we examine the manifestations of linguistic impoliteness in the context of political communication. In the text, we look at examples of the use of an ad hominem argument (argument against the person/personality) in Bulgarian political debates in Parliament. It is one of the most frequently used techniques in disputes between political opponents and, accordingly, one of the most frequently indicated when it comes to a manipulative suggestive effect on the audience or on the opponent.

KEY WORDS: impoliteness, speech strategies, political discourse, verbal aggression, political speech, false arguments; argument ad hominem

Учтивостта в комуникацията като самостоятелна поддисциплина в рамките на прагматичната лингвистика започва да привлича интереса на езиковедите (главно от Западна Европа и Северна Америка) едва през втората половина на 20-ти век. Учтивостта е характеристика на комуникацията, която участва във формирането на изказването и неговата интерпретация и която е свързана с ефективността на комуникацията, влияе върху съществуващите междуличностни отношения, както и върху тяхното възникване и развитие. Учтивостта като норма се определя и се възприема преди всичко в контраст с неучтивостта (Hirschová 2013, с. 228). Неучтивостта се възприема главно в контекста на социалните правила за общуване и валидните

конвенции, като неучтивостта произтича от нарушаването на дадените изградени конвенции. Учтивостта и неучтивостта се осмислят като инхерентна характеристика на комуникативната интеракция. Теорията за учтивостта се основава на културно-исторически приети норми (като тези правила се отнасят най-вече до речевия етикет), докато неучтивостта представлява нарушаване на тези конвенции и норми (Hirschová 2017).

Неучтивостта се свързва и с прилагането на факторите на властта (силата на позицията в дадената комуникационна констелация) от страна на говорещия, т.е. като цяло с комуникативната асиметрия между комуникантите. Властта в комуникационна ситуация в случай на неучтиво езиково поведение произтича от текущите социални роли на комуникантите и от желанието и способността им за манипулиране. Във връзка с постоянните промени в комуникационната ситуация разпределението на властта между комуникантите също може да се променя динамично. Отделните лингвисти са на различни мнения относно интерпретацията на неучтивостта и нейната езикова реализация, но в традиционната концепция неучтивостта се разбира като недостатъчна, малка или нулева учтивост (по-подробно Hirschová 2013). М. Хиршова (Hirschová 2010, с. 278) определя неучтивостта като съзнателно и неприкрито комуникационно поведение, което атакува адресата – говорещият не е заинтересован да вземе предвид адресата и неговите нужди, да се съобрази с него, но действа често в афект и се опитва да постигне целта си дори с цената на открито изнудване на адресата или действа с цел да го опозори, унижи. Неучтивостта се отнася до характерна форма на използване на езика в комуникацията, която противоречи на приемливите модели или се отклонява от очакваната комуникация (Watts 2003).

Такова речево поведение служи за осмиване, сплашване и тривиализиране (на проблем, личност, начин на действие). Същевременно е обичайно неучтивата комуникация да разкрива такава информация за опонента, която се счита за интимна, за да се изрази превъзходство над адресата и да се принуди адресатът да отговори на зададените въпроси или да се конфронтира. Пряката неучтивост се характеризира с недвусмислено неучтиво съдържание или използване на средства, които предполагат предимно неучтивост. Такива форми на изразяване включват открита критика или вербално агресивни изрази. Тя е част от манипулативната комуникация и представлява обратното на кооперативната комуникация (Machová 2009, с. 71), като в нея винаги регистрираме някакъв доминантен аспект от нарушаването на стратегиите за учтивост.

Проблемът за езиковата неучтивост може да се разглежда с помощта на няколко метода. С помощта на квантитативен анализ установяваме кои максими на речевата комуникация са били най-често нарушавани и кои са следвани. Впоследствие се използват квалитативни методи за анализ, най-вече конверзационният анализ. Конверзационният анализ предлага подробно изследване на автентични речеви прояви. Този тип анализ насочва към формалните константи на речевата комуникация, като определена последователност от реплики по време на разговор, описва структурната организация на диалозите, реципрочността и връзката на репликите и редуването на участниците в разговора. Друга характеристика на автентичните разговори, изследвана от конверзационния анализ, е свързана с избора на езикови средства, на предпочитанието за определен отговор на дадено изказване. Следователно конверзационният анализ е метод, занимаващ се с изследване на похватите, които ораторите използват за създаване и интерпретиране на различни аспекти на естествено протичащи разговори (Nekvapil 2017). Също така трябва да бъде използван

прагмалингвистичният анализ, който се фокусира върху ценностите и отношенията, възникващи между участниците в комуникацията и изказването, функциониращо в дадена комуникационна ситуация (Machová – Švehlová 2001, с. 136.).

В настоящото изследване, извършено в рамките на научната работа по проект „Българският език в държавните институции и в публичното пространство – кризи на общуването и общуването по време на кризи“, № на договор КП-06-Н80/11, финансиран от ФНИ – МОН, ние разглеждаме проявите на езиковата неучтивост в контекста на политическата комуникация. Политическата комуникация възприемаме като всички процеси на взаимодействие, протичащи в обществото на макрополитическо ниво (или всички взаимодействия, които влияят върху тези процеси) и допринасят за вземането на решения или упражняването или разпределението на властта (Jiráček – Říhová 2000, с. 13-14). Главната функция на комуникацията в политическия дискурс е да се повлияе на реципиента. Неучтивото езиково поведение като аспект на вербалната агресия също е ефективно средство за въздействие върху реципиентите. То има за цел да оклевети или унизи политическия опонент. Посочването на недостатъците на опонента, сред които например некомпетентността, често се прави с помощта на аргументи *ad hominem*. Аргументацията по принцип е една от много важните характеристики на комуникацията в политическия дискурс. На добрия политик често се приписва способността да спори успешно, както и способността да протестира срещу аргументите на другите опоненти. Двата най-често срещани типа аргументи в политическите дебати са *ad rem* и *ad hominem* аргументи. Аргументите *ad rem* се отнасят само до самото съдържание на разговора, докато аргументите *ad hominem* преминават границите на добрите нрави и норми на учтивост в разговора и атакуват личните характеристики на говорещия. Чрез аргумента *ad hominem* (*argumentum ad hominem*) „се атакуват качества, дела и постъпки на опонента, а не се атакува проблемът, не се представят доказателства по същество (...) той се използва по-често в политически речи, в обвинителни слова, както и тогава, когато ораторът има за цел да дискредитира опонента си“ (Мавродиева 2013:154), т. е. аргумент, насочен срещу личността, а не срещу аргументите, които личността е издигнала. Аргументът *ad hominem* за разлика от аргументите по същество (*ad rem*) обикновено е смятан за инструмент на демагогията (FSU 2009: 24). Аргументът *ad hominem* (аргумент срещу човека/личността) е един от най-често използваните похвати при спорове между политическите опоненти и съответно един от най-често посочваните, когато става дума за манипулативно внушаващо въздействие върху аудиторията или върху опонента в дискусията.

За илюстрация на горните твърдения ще приведем примери от съвременната българска политическа реч. Съсредоточаваме вниманието си върху три заседания на Народното събрание (стенограми на заседания от дати 18.01.2024, 28.02.2024 и 29.03.2024), като ексцерпираният материал насочва към тенденции, характерни за публичното общуване в България.

Най-очевидният начин за демонстриране на неуважение към събеседника, когато комуникацията протича в официална обстановка, е използването на формата „ти“ вместо учтивата „Вие“:

Асене, къде са магистралите? Да не са в коалицията на кражбата, където ти си златен пръст или да питам приятеля ти Йордан Цонев? (Т. Йорданов, ИТН)

Има Паметник на героите на Шипка и на Плевен в Москва. Ти там ще отидеш само като военнопленник. (К. Костадинов, Възраждане, от място към Т. Тагарев)

Кого пита за приемането? Не си питал българския народ. Лъжльо! (К. Костадинов, Възраждане, от място)

От посочените примери се вижда, че често ти-формата се съчетава със заплахи или обиди, тоест наблюдаваме неучтивост чрез комбинация от лексикални и граматични средства, което е доказателство за агресивния стил на комуникация на анализирания политик.

Друга форма за придаване на пейоративност на изказването е отказът към политическият опонент да се обръща с неговата титла (научна или военна) или с поста, който изпълнява. В Народното събрание често (а както се вижда и от стенограмите на избраните заседания) за проф. Т. Тагарев, министър на отбраната, се говори като за *лицето Тагарев* – това представлява явен стремеж за омаловажаване на неговата професионална квалификация, държавния пост, който заема, както и оспорване на неговата експертиза:

Затова се обръщам към Вас да направите забележка на лицето Тагарев в момента, което на практика избяга от своето конституционно задължение да отговаря на въпроси. (К. Костадинов, Възраждане)

Лицето Тагарев си каза всъщност какво мисли българското правителств. (К. Костадинов, Възраждане)

За целенасочената и преднамерена неучтивост свидетелства реакцията на К. Костадинов, когато му е направена забележка, че поведението му не е приемливо, а именно – преминаването към още по-силна степен на агресия, граничеща с вулгарното:

Всъщност какво каза лицето Тагарев, което в момента временно е назначено като... (К. Костадинов, Възраждане)

Господин Костадинов, „лицето Тагарев“ не е подходящо обръщение за парламентарната трибуна. (Председател Н. Минчев)

Ако смята, че е обидно, че е „лице“, мога да го наричам и по друг начин – обратното на лице. (К. Костадинов, Възраждане)

Отново забелязваме устойчива тенденция този тип принизяване на събеседника да се комбинира с други обиди (в случая отнесени към външния вид):

Не може лицето Манол Пейков така да грухти и да издава нечленоразделни звуци, най-малкото не е приятно за хората, които гледат. (А. Георгиев, Възраждане)

Но пък сега за пореден път наблюдаваме и чуваме един човек със съмнителна лична хигиена, миришец периодично на алкохол, да крещи неадекватно и да вие като ...хайде, няма да ставам циничен. (Ц. Ганев, Възраждане, за Манол Пейков).

Сега Манол Пейков отзад вие, грухти, издава нечленоразделни звуци и Вие дори устна забележка не му правите, а е редно да му направите и да понесе малко отговорност за безобразното си държание – за това, че издава нечленоразделни звуци; за това, че не е адекватен, не знае къде се намира може би. (А. Георгиев, Възраждане)

Разбира се, най-често срещани в ексцерпирания материал са аргументите ad hominem, в които има генерализирано обвинение срещу личността, а не конкретна критика срещу дадена постъпка, действие или решение:

Ще Ви кажа защо не можете да го направите – защото самите Вие сте нито честни, нито сте морални, нито сте професионално читави за каквото и да е! Оставка, некадърници! (Т. Йорданов, ИТН)

Защото това, което Вие казахте, е лъжа. Не е изненада, защото Вие сте лъжец. (К. Костадинов, Възраждане към Т. Тагарев)

Лицемер номер 3 е Кирил Петков, чиято най-голяма хвалба е, че вкара Борисов в ареста, а сега го вкара в управлението. Лицемер номер 4 е Бойко Борисов, който каза, че няма да се кандидатира за депутат, за да няма имунитет (Т. Йорданов, ИТН)

В изследваните стенограми се срещат обидни лексеми, принадлежащи към ниския стил на реч и маркирани като жаргонни. Интересен е неологизмът *неможач*, който има все по-висока фреквентност в публичната реч:

Вие просто не ставате за нищо, камо ли да променят Конституцията. Вие нямате експертиза, нямате капацитет. Това сте Вие – едни абсолютни неможачи. (Ц. Ганев, Възраждане).

А бе, неможачи от ПП-ДБ, един път не предложихте нещо читаво за който и да е пост. (Т. Йорданов, ИТН)

Искате да кажете, че поредната калинка на ПП е неможач ли? (Ц. Ганев, Възраждане)

Сега, че е неможач, то е ясно. (Т. Йорданов, ИТН)

Връткат се неможачи с крадци (Т. Йорданов, ИТН)

Настоящият текст не претендира за изчерпателност, но маркира съществени тенденции за публичната реч в България. Бихме могли да обобщим, че неучтивостта и вербалната агресия трайно характеризират политическата реч в България. Подобно поведение е устойчиво и представително за стилистиката на речта на определени публични личности. В цялото им словесно поведение те демонстрират агресивност, грубо отношение, незачитане на авторитета и личността на колегите си. Като цел на по-нататъшни изследвания си поставяме да проследим ефектите на тези стратегии върху модела на публично общуване в български контекст, както и рецепцията им сред обществеността. Като обект и на следващи научни търсения си поставяме да позиционираме неучтивостта в широката гама на агресията в междуличностното професионално общуване.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Мавродиева, И. (2013)** Реторика и публичен рилейшънс. София. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. (Mavrodieva, I. Retorika i pablik rileyshans. Sofia. Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.

. Praha, Knižní klub.

**JirákJ,
Říhová, B.
(2000)**

Politická komunikace a média. Praha, Karolinum

Nezdvořilost jako pragmalingvistický fenomén. *Linguistica Brunensia*, roč. 58, č.

1–2. Brno: Masarykova univerzita

Pragmatika v češtině, Praha, Karolinum

Nezdvořilost. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy –
Nový encyklopedický slovník češtiny.*

komunikační strategie a nepatřičnost. *Opera Academiae Paedagogicae*

**Machová, S.,
Švehlová, M.**

Konverzační analýza. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.),
CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.